

ХАКАС ТІЛІНІҢ ОЛИМПИАДАЗЫ
РЕСПУБЛИКА СИНІ
9-чы КЛАСС (*хакас тілін уйан пілчеткен үгренчїлерге*)
(2017/2018 үгредіг чылы)

1. Текстті хығырыңар.

1. Амғы туста сыхчатхан хакас чонның газетазы 1927 чылда «Хызыл аал» тіп адалған.
2. Ол орыс алфавидінең, кириллицанаң сығарыл турған.
3. Ағаа хакас тілінде тузаланчатхан *ө, ү, і, ч, ң, з* букваларны хозыбысханнар.
4. Школада үгредіг андағох ондайнаң парчаң.
5. «Хызыл аал» газетаның пастағы редакторы Иван Иванович Коков полған.
6. Минсуғда сыхчатхан «Власть труда» газетаның хойнынаң «Хызыл аал» газета сыға салған.
7. Ол кічичек, 1 ле лист чачында, 2 страницачахта.
8. Че, андағ даа полза, ол полған пастағы харачхай.
9. Көрерге, хығырарға хакас тілінең уғаа чапсых полған.
10. 1927 чылның 1 июньнаң сығара Хакасияда полған на сай прай танығлығ киректерденер, пайрамнығ үлүкүннерденер, істеніс чиңістерінеңер хабарлар «Хызыл аал» газетада сығарыл турғаннар.
11. Хығырығчылар пастағызын на радио искеннерінеңер, кино көргеннерінеңер, чиит чонның чуртазынаңар пас турғаннар.
12. Полған на кізее хакас тілінең поэзияның сағызынаң үлезер ондай пар пол парған.

(А. Султреков. 127 сөс.)

Сизініңер: кириллица – ол орыс тіліндегі буквалар.

Идер тоғыстар:

1. Текстті адап салыңар.
2. Текстке план пүдіріңер.
3. Пирілген сөстерні слогтарға чарыңар: *искеннерінеңер, чуртазынаңар, көргеннерінеңер.*
4. Сөстерде нинче буква паза нинче тапсағ: *уғаа, чиит, хозыбысханнар.*
5. Пирілген сөстерге чағын тузалығ сөстер табыңар: *чапсых полған, істеніс чиңістері.*

6. «Хызыл аал» газетаның ады 90 чылның аразында хайди алысхан? Пас салыңар.
7. Текстте пастағы газетаның тастындағы көрімін автор хайдағ сөстернең сомнапча? Пазыңар.
8. Пирілген узун гласнайлығ сөстернің орта пазар правилозын таныхтаңар:
аал, андаг даа, угаа, кізее.
9. Саннаң пазылған числительнайларны сөснең пас салыңар.
10. Тексттең местоимениелерні сығара пазыңар, хайдағ пөлікке кірчеткенін чарыдыңар.
11. *ö, ü, i, ç, ң, г* букваларданар нима пілчезер?
12. 10–чы чоохтағның грамматика өөнін сығара пазыңар. Танығларын чарыдыңар.
13. *...сағызынаң үлезер оңдай пар пол парған* теенін хайди оңарчазар? Пасха сөснең хайди тирге чарир?
14. *Хыгырыгчы* адалысты падеж пастыра хубулдырыңар.
15. Пирілген сөстерні пүдізі хоостыра үзүріңер: *хыгырыгчылар.*
16. «Хабар» газетазар «Хысхы арығда» темача улуғ нимес искіріг пас салыңар.

Нандырыглар

Тоғыстың номері	Орта нандырығ	Баллар
1	Ўгренчинің тоғызын паалиры	5
2	Ўгренчі пүдірген планы паалиры	7
3	Ис-кен-не-рі-не-нер, чур-та-зы-на-нар, көр-ген-не-рі-не-нер	6
4	Уғаа (4б,3т), чиит (4б,3т), хозыбысханнар (13 б, 12 т)	9
5	Чапсых полған – хынығ полған, Істеніс чиңістері – тоғыс чиңістері	4
6	«Хызыл аал», «Ленин чолы», «Хакас чирі», «Хабар»	8
7	кічичек, пір ле лист чачында, ікі страницаххта, пастағы харачхай	6
8	<i>аал</i> – пір слогтығ сөс; <i>угаа, –аа, е е</i> сөстің соонда; <i>андаг даа</i> – <i>даа</i> частица полча; <i>кізее</i> – <i>кізі+ге</i> (пирілгі падеж)	8
9	Пір муң тоғыс чўс чибіргі читі чылда, Пір муң тоғыс чўс чибіргі читі чылның пастағы июньнан, пір ле лист чачында, ікі страницаххта	5
10	<i>Ол</i> – сырай местоимение, <i>агаа</i> – П.п, сырай <i>полған на</i> – чарыдығлығ местоимение	6
11	- ө, ў, і, ч, н, ғ хакас ла алфавидінде пар буквалар; -ө, ў, і – нымзах гласнайлар - ч, н, ғ – хатығ согласнайлар	6
12	1. <i>хабарлар сыгарыл турганнар</i> – өөн членнер; 2. <i>Запятой танығ төйи членнер аразында турғызылча.</i>	6
13	<i>...сағызынаң ўлезер оңдай пар пол парған</i> – пос көрізінен ўлезер оңдай пар пол парған	3
14	А. хығырығчы Т. хығырығчының П. хығырығчаа К. хығырығчыны О. хығырығчыда С. хығырығчыдаң Ы. хығырығчызар П. хығырығчынаң	6
15	<i>Хығырығчылар - адалыс:</i> хығыр – төстік, -ығ – сөс пүдірчен хозым (<i>иділіс>адалыс</i>); -чы – сөс пүдірчен хозым (<i>адалыс>адалыс</i>); -лар – сөс хубулдырчан хозым (көп сан хозымы)	5
16	Ўгренчинің тоғызын паалиры	10

Тимнсен: Толмашова Н. А.,
Хакас книга издательствозының луғ методизи.

